

УКРАЇНА І ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ВІХІ СПІВПРАЦІ

Організація Об'єднаних Націй, ідея створення якої зародилася в ході Другої світової війни, в поточному році відзначатиме 59-ту річницю. За цей період ООН не тільки довела свою життєвість, але й зробила великий внесок у вирішення головного завдання, заради якого вона була створена – позбавлення людства від страждань нової світової війни. Сучасну систему міжнародних відносин неможливо уявити без ООН, котра, незважаючи на не завжди сприятливу політичну погоду в її стінах, зуміла зробити чимало корисного для розвитку цих відносин.

Без сумніву, до всього позитивного, що було досягнуто ООН, причетна і Україна, яка стояла у витоків цієї організації як держава-засновник, приймаючи активну участь у виробленні її основоположних документів, а також у розв'язанні важливих світових проблем.

Упродовж значного відрізка часу побутувала думка про те, що участь України в ООН з самого початку носила формальний характер. Дійсно, аналізуючи її діяльність в Об'єднаних Націях, не слід забувати про приналежність України до колишнього СРСР. Як складова частина Радянського Союзу, Українська РСР делегувала, як це знає практика державних федеративних утворень, частину своїх повноважень, у тому числі й у сфері зовнішньої політики, центру. Тому зрозуміло, що українська дипломатія спиралася на ідеологічні розробки КПРС, як єдиної правлячої в країні партії, і керувалась у своїй діяльності, зокрема в ООН, директивами союзного партійного керівництва, які були єдиними як для делегації СРСР, так і для делегації УРСР. Тому Україна в ООН з того чи іншого питання дотримувалася позиції, визначеної центром. Це стосується і тих ініціатив, з якими виступала українська делегація в ООН. Зрозуміло, що це до певної міри обмежувало її можливості і самостійність у прийнятті рішень. Незважаючи на це, основна мета, якій була підпорядкована діяльність Української РСР в ООН, відповідала Статутові цієї міжнародної організації.

Метою статті є аналіз діяльності України в ООН, спрямованої на підтримку її зусиль у розв'язанні тих міжнародних проблем, від яких вирішальною мірою залежить зміцнення миру і безпеки, розвиток співробітництва і боротьба з міжнародним тероризмом, вирішення глобалізаційних проблем людства.

У хронологічному відношенні співпрацю України доцільно поділити на два періоди, а саме: I – 1945-1990 рр. та II – 1990-2004 рр.

Надзвичайно важливим питанням у післявоєнний період стала проблема обмеження гонки озброєнь і роззброєння. У порядку денному сесій Генеральної Асамблеї ООН вона посідала одне з головних місць.

Починаючи з першої сесії ГА ООН, українська делегація виступала за скорочення озброєнь та оголошення атомної зброї поза законом, надавала підтримку пропозиціям СРСР, спрямованим на досягнення ефективних заходів у вирішенні проблем роззброєння. Зокрема, на IX сесії Генеральної Асамблеї ООН нею була підтримана ідея утворення міжнародної Конвенції з питання про скорочення озброєнь та заборони атомної, водневої та інших видів зброї масового знищення [1]. Делегація України в ООН на XIV сесії ГА схвально віднеслась до ідеї скликання спеціальної сесії Генеральної Асамблеї цієї міжнародної організації або Всесвітньої конференції із роззброєння, яку ініціювали країни – члени Руху неприсядання. На Другій конференції голів держав і урядів позаблокових країн (Каїр, 5–10 жовтня 1964 р.) була прийнята «Програма за мир і міжнародне співробітництво» [2]. Країни Азії, Африки і Латинської Америки вимагали:

- політика миру і рівноправного співробітництва є незаперечною у XX столітті;
- економічний тиск на країни «третього світу» є недопустимим;
- керівники країн Азії, Африки і Латинської Америки одностайні у питанні боротьби за мир і міжнародну безпеку [3].

Подібну позицію в ООН відстоювала і делегація України.

Вона взяла активну участь у вирішенні окремих питань роззброєння. Її позиція була співзвучна позаблоковим державам, які у підсумковому документі Другої конференції вимагали «Повного роззброєння. Використання атомної зброї в мирних цілях. Створення безядерних зон, а також заборону будь-якої зброї масового ураження» [4].

Упродовж багатьох післявоєнних років в ООН Україна виступала за ефективне вирішення питання ліквідації іноземних військових баз і виведення іноземних військ з чужих територій. Незважаючи на те, що названа проблема була актуальною в рамках ООН, вона була підтримана позаблоковими країнами, однак дипломати України не могли її підтримати у повному обсязі у зв'язку з тим, що колишній СРСР мав власні військові бази на території країн Центрально-Східної Європи.

Проте, особливої уваги надавала Україна у своїй діяльності в ООН питанням скорочення та ліквідації ядерної зброї, заборони її застосування та нерозповсюдження, припинення ядерних випробувань, неодноразово виступаючи співавтором відповідних резолюцій. Зокрема, делегація України в ООН підтримала «Декларацію про мир, незалежність, співробітництво і демократизацію міжнародних відносин», з якою виступили позаблокові країни на Третій конференції країн – членів Руху неприсядання (м. Лусака, 8–10 вересня 1970 р.) [5].

Українська РСР займала конструктивну позицію з багатьох питань проблеми роззброєння. Вона була в числі ініціаторів створення безядерних зон в різних регіонах, а також заборони впливу ядерних зон на довкілля

тощо. З ініціативи України були ухвалені рішення про взаємозв'язок між роззброєнням та міжнародною безпекою, про роль Ради Безпеки в роззброєнні.

Активно працювали українські делегації в ООН над вирішенням проблеми ліквідації колоніальної системи, послідовно виступаючи на захист колоніальних та інших пригноблених народів, за надання їм незалежності. Зокрема, на XV сесії ГА ООН Україна проголосувала за прийняття Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам.

У названій Декларації афро-азіатські та латиноамериканські країни вимагали від сильних світу:

- право на свободу, самовизначення і незалежний шлях розвитку;
- повагу суверенітету і територіальної цілісності;
- боротьбу проти колоніалізму і расизму;
- боротьбу за економічну незалежність і співпрацю на взаємовигідній основі;
- припинення гонки озброєнь і загальне роззброєння [6].

У рамках ООН Україна активно підтримувала вищезазначені вимоги країн Азії, Африки та Латинської Америки. Зокрема, вона була одним з ініціаторів постановки на XXIV сесії ГА ООН питання щодо укладення конвенції про заборону розробки, виробництва і накопичення запасів хімічної і бактеріологічної зброї і про їх знищення, зробивши, таким чином, свій внесок у досягнення відповідних домовленостей [7].

Підтримавши названу Декларацію, Україна зробила суттєвий внесок у міжнародно-правове оформлення законних вимог народів, що виступили за свою національну незалежність, і в подальшому брала участь в обговоренні питань, пов'язаних з виконанням її положень.

Україна підтримала ряд важливих документів, ухвалених ООН з метою зміцнення безпеки у світі. Це, зокрема, Декларацію про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності і суверенітету, Декларацію про зміцнення міжнародної безпеки, одним з авторів проекту якої була Україна [8]. Крім цього, вона була співавтором Декларації про застосування сили в міжнародних відносинах. Таким чином, Україна сприяла виробленню практичних шляхів зміцнення міжнародної безпеки і довіря між державами.

Значний внесок України і в розв'язання питань ліквідації расизму і апартеїду. З її участю Генеральною Асамблеєю приймалися резолюції, спрямовані на те, щоб покласти край расовій політиці в Південній Родезії, Намібії, апартеїду в Південно-Африканській Республіці, підтримувались всі заходи світового співтовариства по створенню необхідних умов для викорінення практики расизму. Так, на XX сесії ГА ООН вона голосувала за проект Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, яка стала важливим документом в області захисту прав людини. Свій внесок

зробила Україна в роботу Спеціального Комітету ООН з питань політичного апартеїду, яку проводив уряд ПАР, членом котрого вона була призначена 17 грудня 1970 року [9]. Багато уваги приділяла Україна цим питанням в Комісії ООН з прав людини, в яку вона неодноразово обиралась.

Чимало питань доклалося Україна питанням зміцнення міжнародної безпеки. Зокрема, за її ініціативою було покладено початок обговоренню Радою Безпеки становища в Греції, яке склалося внаслідок перебування там англійських військ, виступила за справедливе вирішення корейського питання, що виникло в результаті війни на Корейському півострові (1950-1953 рр.), за вжиття РБ необхідних заходів щодо негайного припинення агресії США проти Кітаю, яка мала місце на початку 50-х років минулого століття [10].

З початку першої арабо-ізраїльської війни (1947-1948 рр.) Україна була прихильником мирного врегулювання близькосхідної проблеми з врахуванням інтересів усіх сторін, задіяних в конфлікті, в рамках Женевської Мирної Конференції. Подібну позицію Україна відстоює в ООН упродовж усіх військових конфліктів між арабами та ізраїльтянами.

Україна була в числі тих країн, які засудили на рівні ООН, американську агресію у В'єтнамі (60-ті - 70-ті роки ХХ ст. - М.М.), виступала прихильником мирного врегулювання конфліктів у Латинській Америці, розв'язання кіпрської кризи, військових протистоянь на Африканському континенті та інших конфліктних ситуацій, що виникали після Другої світової війни.

Україна виступила в ООН з цілою низкою ініціатив стосовно розбудови нового міжнародного економічного порядку (НМЕП). Спільно з країнами - членами Руху неприєднання вона відстоювала право афро-азійських та латиноамериканських держав на економічну деколонізацію, що відповідало Статуту Організації Об'єднаних Націй [11].

Особливо ініціативною була Україна під час створення Конференції ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) у якості постійного органу ООН (період 1962-1964 рр. - М.М.) [12]. Так, на четвертій сесії Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку делегація України зробила все залежне від неї, аби ця організація вирішувала проблеми світової економічної співпраці на взаємовигідній основі, боролася з проявами дискримінації в торгівлі і розвитку, як це і передбачено Економічною декларацією [13].

Одночасно Україна була активно-ініціативною при обговоренні і прийнятті відповідних рішень з проблем індустріалізації країн, що розвиваються. Адже відомо, що на початку 70-х років минулого століття у порівнянні з промислово розвинутими державами, країни «третього світу» виробляли в 15 разів менше продукції важкої промисловості, в 25 разів менше продукції металообробної промисловості і майже в 7 разів менше товарів легкої промисловості [14].

Отже, вищевведені факти свідчать про те, що ставши одним з фундаторів ООН, Україна не була статистом в цій організації. Розпочавши свою діяльність в розробці Статуту ООН, зокрема її цілей та принципів, Україна за радянських часів брала активну участь в їх реалізації, виробленні рішень Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки з важливих міжнародних проблем. Незважаючи на обмеженість у визначенні своєї позиції з питань, що стояли в порядку денному сесій ГА, все-таки слід віддати належне внеску України в діяльність ООН, в роботу її органів та спеціалізованих установ. Зокрема, протягом 1945-1985 років вона виступила автором чи співавтором близько 800 проектів резолюцій або поправок до них з різних питань, що обговорювалися [15].

Україна до проголошення незалежності двічі (1948-1949 рр. та 1984-1985 рр.) обиралася постійним членом Ради Безпеки - основного органу ООН, на який покладено головну відповідальність за підтримку миру і міжнародної безпеки, членом ряду інших органів ООН та міжнародних організацій. У першому періоді діяльності України в ООН вона була членом більш як 70 постійних або тимчасових органів, 16 міжнародних організацій [16]. Доречно нагадати й те, що глава української делегації Д.З.Мануйльський свого часу керував роботою комітету, де були сформовані преамбула, цілі та принципи Статуту ООН.

Зрозуміло, не слід забувати, що переважна більшість ініціатив, які висувалися в ООН з таких життєво важливих проблем, як міжнародна безпека, роззброєння, розбудова НМЕП та інших в минулому належала СРСР. Роль України зводилась здебільшого до їх активної підтримки шляхом детального роз'яснення окремих положень та пропаганди серед представників країн - членів ООН. Одночасно українські представники підтримували й пропозиції інших країн, що не суперечили інтересам радянської країни.

За цей час Об'єднаними Націями було схвалено велику кількість резолюцій та інших документів, які базувалися на пропозиціях СРСР за участю України й накресливали шляхи для вирішення тих або інших проблем.

Проте, прорахунки і невдачі дипломатії СРСР, що мали місце в ряді випадків (наприклад, «кубинська криза», афганське та камбоджійське питання - М.М.), автоматично ставали невдачами української дипломатії.

В цілому, діяльність української делегації в організаціях ООН на першому етапі (1945-1990 рр.) мала позитивні наслідки, незважаючи на те надмірна політизація у підходах до вирішення багатьох проблем звужувала можливості широкої взаємодії держав - членів ООН при розгляді конкретних питань.

Другий етап співпраці України і Організації Об'єднаних Націй розпочався з 16 липня 1990 року, тобто, з дня проголошення Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України, а потім -

24 серпня 1991 року – Акту про незалежність. Названі документи відкривають нові можливості для зовнішньої політики України, діяльності республіки як повноправного суб'єкта міжнародного права в ООН.

Залишаючись правонаступницею рішень і документів, вироблених Об'єднаними Націями протягом попередніх років, маючи багаторічний досвід членства в цій міжнародній організації, незалежна Україна починає якісно змінювати зміст своєї діяльності, пристосовуючи її до нових викликів. Серед головних завдань, на вирішення яких спрямовує свої зусилля українська дипломатія в ООН, є активізація зусиль для розв'язання екологічних питань, передусім, пов'язаних з наслідками Чорнобильської катастрофи, захист прав національних меншин, боротьба з наркоманією і міжнародним тероризмом, розвиток міжнародного гуманітарного співробітництва.

Виключно важливою віхою в міжнародному житті України стала 46-а сесія Генеральної Асамблеї ООН, яка відбулася в 1991 році [17]. Саме на ній українська делегація вперше почала представляти в ООН незалежну державу. Вона заявила про пріоритети і напрями у співпраці з ООН. Це, зокрема, співробітництво з регіональними міжнародними організаціями і, насамперед, Народою з питань безпеки і співробітництва в Європі, участь в сесіях ГА ООН з названих проблем.

Україна підтримує зусилля ООН у справі подолання бідності афро-азійського та латиноамериканського континентів. Вона виходить з того, що тільки в Африці, наприклад, 340 мільйонів людей, тобто, половина населення, жие менше, ніж на один долар на добу [18].

Україна вперше за всю участь в ООН надала свій військовий персонал для здійснення операцій по підтриманню миру. Зокрема, українські блакитні шоломи несуть миротворчу службу в Боснії й Герцеговині, Македонії й Косово.

Україна активно підтримала світову спільноту у боротьбі з міжнародним тероризмом. Особисто Генеральний Секретар ООН К.Аннан звернувся до Президента України Л.Кучми про виділення військового контингенту для підтримання миру в Іраку та Сьєрра-Леоне.

На другому етапі співпраці з Організацією Об'єднаних Націй Україна надавала великого значення роботі, що активно здійснювалася в ООН з метою зміцнення її системи, реформування та ревіталізації діяльності цієї універсальної міжнародної організації. Делегація України продуктивно працює у Робочій групі високого рівня відкритого складу щодо зміцнення системи ООН [19]. Україна послідовно виступає за посилення впливу Генеральної Асамблеї у діяльності ООН згідно з положеннями Статуту ООН, включаючи сферу підтримання міжнародного миру і безпеки. У цьому зв'язку, на думку дипломатів України, відносини між Радою Безпеки та Генеральною Асамблеєю повинні бути зміцнені.

Одну з провідних ролей в цьому процесі має відігравати Голова Генеральної Асамблеї.

Україна дотримується принципової позиції, яка полягає в тому, що ревіталізація Генеральної Асамблеї не може відбутися без посилення ролі її Голови та його Канцелярії. І цій галузі існують великі потенційні можливості, які можуть бути реалізовані шляхом формалізації практики проведення регулярних консультацій між Головою ГА та головами різних органів, зокрема Ради Безпеки та ЕКОСОП.

Україна визнає особливу роль, яку відіграє Генеральний секретар у системі ООН. У цьому зв'язку, згідно позиції України, процес призначення кандидатів на цю посаду має більш транспарентним. Представники України в ООН послідовно проводять лінію на посилення ролі ГА в ході розгляду кандидатів на посаду Генерального секретаря та закріплення регіональної ротації в цьому процесі. Для України є неприйнятною позиція окремих країн із зазначеного питання, які виступають проти інституціоналізації регіональної ротації. При існуючій системі відбору це може призвести до того, що кандидат на посаду Генерального секретаря від будь-якої з регіональних груп може бути «пропущеним». Це абсолютно було б небажаним і не відповідало б курсу на демократизацію діяльності ООН, відданість якому демонструє Україна [20].

Наша країна надає великого значення реформуванню Ради Безпеки ООН. Оновлена і реформована Організація Об'єднаних Націй неможлива без більш представницької, відкритої Ради Безпеки. Розширення РБ надасть їй функціонуванню більш транспарентного і демократичного характеру. Україна вважає, що затягування вирішення цієї проблеми заважає адекватному реагуванню з боку ООН на виклики сучасного міжнародного розвитку, не сприяє зростанню її авторитету, блокує процес реформ в інших галузях діяльності ООН.

Україна вважає, що при розширенні членського складу РБ мова повинна йти, перш за все, про збільшення кількості місць непостійних членів Ради Безпеки, з обов'язковим урахуванням принципу справедливого географічного представництва. Реалії сьогодення міжнародних відносин такі, – відзначають дипломати України, – що повинно бути збільшене представництво в Раді Безпеки держав Східноєвропейської регіональної групи, чисельність якої в кінці ХХ століття збільшилася вдвічі [21].

Україна не заперечує збільшення складу постійних членів РБ, однак, вважає право вето історично застарілим інститутом, який не відповідає реаліям сьогодення. Викликає сумніви те, що надання права вето новим постійним членам Ради Безпеки сприятиме її демократизації і відповідатиме принципу суверенної рівності країн – членів ООН.

Активна діяльність представників України в ООН – свідчення авторитету нашої країни в цій міжнародній організації. Тільки цим можна пояснити обрання України 15 жовтня 1999 року непостійним членом Ради

Безпеки ООН на період 2000–2001 року від Центральноєвропейського регіону. Із 171 голосу членів Генеральної Асамблеї ООН 158 було віддано нашій державі [22].

Таким чином, викладений і проаналізований у статті матеріал свідчить про те, що наша країна тісно співпрацює з ООН по вирішенню цілого ряду гуманітарно-правових проблем, що перебувають у центрі уваги світового співтовариства. Якщо на першому етапі (1945–1990 рр.) діяльність України була до певної міри обмежена входженням до складу СРСР, то на другому етапі (з 1990 р.) її позиція в ООН зазнала окремих змін у порівнянні з минулою практикою. Вони цілком природно обумовлені як самим внутрішнім розвитком України, процесами, які його супроводжують, пошуком нових підходів, виробленням відповідних пріоритетних напрямків у зовнішньополітичній діяльності, так і перебігом подій на міжнародній арені на початку ХХІ століття. Сама діяльність Української держави в Організації Об'єднаних Націй носить прозорий і змістовний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поточний архів МЗС України (ПА МЗС України) // Україна в ООН: участь у вирішенні найважливіших міжнародних проблем. №20/28. – 1051. – IV. – 1995. – Л.2.
2. Skupovi nesvrstanih zemalja. 1961–1974. Dokumenti. – Beograd, 1974. – S.76.
3. Ibid. – S.117.
4. Mates L. Nesvrstanost. Teorija i savremena praksa. – Beograd, 1970. – S.453.
5. Tadić B. Osobenosti i dileme nesvrstanosti. – Beograd, 1982. – S.130.
6. Skupovi nesvrstanih zemalja. 1961–1974. Dokumenti. – Beograd, 1974. – S.117.
7. ПА МЗС України // Назв. джерело. – Л.2.
8. СССР и страны Африки: Документы и материалы, 1963–1970 гг. Ч.2. – М., 1982. – С.15.
9. ПАМЗС України // Назв. джерело. – Л.3.
10. Там само.
11. Внешняя экономическая стратегия империализма в развивающихся странах. – М., 1988. – С.176.
12. СССР и международные экономические отношения. Сб. документов и материалов. – М., 1985. – С.77.
13. Vrhunec M. Borba za pov medunarodni ekonomski poredak. – Beograd, 1979. – S.35.
14. ООН и международное экономическое сотрудничество. – М., 1970. – С.259.

15. ПА МЗС України // Назв. джерело. – Л.4.

16. Там само.

17. Там само. – Л.5.

18. Африка – наш час настав. – К., 2002. – С.22.

19. ПА МЗС України // Пропозиції до тез виступів Міністра закордонних справ України Г.Й.Удовенка під час XII Міністерської конференції Руху неприєднання (м.Делі, 7–8 квітня 1997 року). – 20/25. – 1075. – IV. – 1997. – Л.5.

20. Там само. – Л.6.

21. Там само. – Л.7.

22. Матьовка М.П. Рух неприєднання: становлення та діяльність. – Ужгород, 2001. – С.179.

Н.Р.Матьовка

УКРАИНА И ООН: ВЕХИ СОТРУДНИЧЕСТВА

В статье исследованы этапы сотрудничества Украины и ООН по важнейшим проблемам международных отношений. Обращено внимание на активность Украины в решении, на уровне ООН, таких глобальных вопросов, как укрепление мира и безопасности, сокращение гонки вооружений, запрещение разработки новых видов массового уничтожения, ликвидация колониальной системы, а также уважение прав человека и решение спорных вопросов мирным путем.

Н.Р.Матьовка

UKRAINE AND UN: LANDMARKS OF COOPERATION

Steps in the cooperation of Ukraine and UN in the most important problems of international relations are discovered in the article. Attention is paid on the activity of Ukraine on the level of UN in solving such global questions as: strengthening of peace and security, abridgement of the weapon race, prohibition of elaboration of the new weapons of mass destruction, liquidation of the colony system and respect of man's rights and freedoms and also solving all disputable questions in a peaceful way.